

РОЗДІЛ 3. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ МЕТОДІВ ОЦІНЮВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE CLASSIFICATION OF METHODS FOR ASSESSING COMPETITIVENESS

У статті розглянуто методи оцінювання конкурентоспроможності. Досліджено наявні теоретичні підходи науковців до класифікації методів оцінювання конкурентоспроможності, яка є одним з визначальних факторів ефективного розвитку як країни загалом, так і конкретного підприємства зокрема. В науковій літературі не існує єдиного уніфікованого підходу до оцінювання конкурентоспроможності. Питання оцінювання конкурентоспроможності вчені-економісти розглядають з різних точок зору, зокрема оцінювання розглядається як здатність підприємства конкурувати на певному ринку та визначення рівня конкурентоспроможності. Визначено, що застосування конкретного методу оцінювання конкурентоспроможності на практиці залежить від низки чинників. Відсутність єдиного підходу до визначення рівня конкурентоспроможності зумовила необхідність їх узагальнення та систематизації. Запропонована класифікація включає більшість наявних методів оцінювання й дає можливість більш точно визначити рівень конкурентоспроможності. **Ключові слова:** конкурентоспроможність, оцінювання конкурентоспроможності, методи оцінювання конкурентоспроможності, класифікація методів, конкурентоспроможність підприємства, конкурентоспроможність продукції.

существующие теоретические подходы ученых к классификации методов оценивания конкурентоспособности, которая является одним из определяющих факторов эффективного развития как страны в целом, так и конкретного предприятия в частности. В научной литературе не существует единого унифицированного подхода к оцениванию конкурентоспособности. Вопрос оценивания конкурентоспособности, ученые-экономисты подают с разных точек зрения, в частности оценивание рассматривается как способность предприятия конкурировать на определенном рынке и определение уровня конкурентоспособности. Определено, что применение конкретного метода оценивания конкурентоспособности на практике зависит от ряда факторов. Отсутствие единого подхода к определению уровня конкурентоспособности обусловило необходимость их обобщения и систематизации. Предложенная классификация включает большинство существующих методов оценивания и дает возможность более точно определить уровень конкурентоспособности. **Ключевые слова:** конкурентоспособность, оценивание конкурентоспособности, методы оценивания конкурентоспособности, классификация методов, конкурентоспособность предприятия, конкурентоспособность продукции.

УДК 005.332.4:005.936.43

Вараксіна О.В.
к.е.н., докторант,
доцент кафедри менеджменту
Полтавська державна аграрна академія

Varaksina Elena
Poltava State Agrarian Academy

В статье рассмотрены методы оценивания конкурентоспособности. Исследованы

The article considers methods for assessing competitiveness. The assessment of the enterprise's competitiveness is a complex multifactorial task, which means the interpretation and evaluation of a set of indicators that characterize different aspects of the enterprise activity and form its competitiveness. The existing theoretical approaches of scientists to the classification of methods for assessing competitiveness, which is one of the determining factors for the effective development of both the country as a whole and the individual enterprise, are investigated. There is no single unified approach to the assessment of competitiveness in the domestic scientific literature. Scientists in the economic field presented the issue of assessing competitiveness from different viewpoints, highlighting up to 9 basic methods. It should be noted that economically developed countries use methods for assessing the competitiveness of enterprises, which are of a specific quantitative, economic nature, but foreign scientists also do not propose a unified approach to measuring the level of competitiveness. It is identified that the application of a specific method for assessing competitiveness in practice depends on a number of factors. The complexity of developing a unified methodological approach to assessing and analyzing the competitiveness of enterprises is determined by the following: in economic theory, there are many varied and sometimes contradictory definitions, each of which covers some of its sides; the quantitative and qualitative composition of the factors serving as the basis for the assessment of competitiveness varies substantially; quantitative, qualitative indicators, indices, weighting factors are used, which complicates the analysis. Therefore, the main goal in studying this problem is to develop a methodology for assessing competitiveness, which would take into account the specifics of the operation of the Ukrainian enterprise and the particularities of the domestic economy. The lack of a unified approach to determining the level of competitiveness caused the need for their generalization and systematization. The proposed classification includes most of the existing assessment methods, which are proposed by both foreign and domestic scholars, and thus allows more accurately determining the level of competitiveness.

Key words: competitiveness, assessment of competitiveness, methods of assessing competitiveness, classification of methods, competitiveness of enterprise, competitiveness of products.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації забезпечення конкурентоспроможності національної економіки України є вкрай гострим питанням. Запорукою ефективності економіки держави має бути конкурентоспроможне підприємство і, відпо-

відно, продукт, який воно виробляє. Отже, актуальності набуває проблема оцінювання конкурентоспроможності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню проблеми конкурентоспроможності при-

свячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, зокрема роботи Г. Азоєва, Е. Вогеля, Дж. Стренда, В. Андріанова, Ю. Куренкова, В. Попова, В. Сіденка, С. Соколенка, Р. Фатхутдінова, М. Маліка, П. Саблука, А. Стельмашука, О. Шпичака. Проте проблема оцінювання конкурентоспроможності достатнім чином не досліджена й потребує подальшого вивчення, насамперед аналізу сучасних методик та доцільності їх застосування.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження теоретичних та практичних підходів до формування питань оцінювання конкурентоспроможності, аналіз наявних методів оцінювання конкурентоспроможності задля їх систематизації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оцінювання конкурентоспроможності підприємства є складним багатофакторним завданням, яке зводиться до інтерпретації та оцінювання комплексу показників, що характеризують різні сторони діяльності підприємства, що формують його конкурентоспроможність [1, с. 94].

Оцінка конкурентоспроможності підприємства – це характеристика здатності підприємства конкурувати на певному ринку та окреслення її рівня. Рівень конкурентоспроможності підприємств у кожний конкретний момент часу визначається впливом низки чинників, різних за природою, характером та ступенем дії, що зумовлює необхідність їх детальної оцінювання [2, с. 4].

Ю. Іванов [3] поділяє всі методи визначення та оцінювання конкурентоспроможності на такі шість груп, підкреслюючи їх велику чисельність, як методи, які ґрунтуються на аналізі порівняльних переваг; методи, які базуються на теорії рівноваги підприємства та галузі; методи, побудовані на основі теорії ефективної конкуренції; методи, засновані на теорії якості товару; матричні методи оцінювання конкурентоспроможності; інтегральні методи.

Р. Жовновач [4] вважає, що найбільш обґрунтованим для оцінювання конкурентоспроможності підприємства є використання комплексних методичних підходів, спрямованих на розроблення зведеного показника рівня конкурентоспроможності, що реалізується у виявленні наявних ресурсів підприємства, оцінюванні ефективності їх використання та визначенні рівня його конкурентоспроможності відносно підприємств, які функціонують в одній галузі та належать одній продуктивній групі.

П. Зав'ялов [5] виділяє три основних напрями аналізу та оцінювання конкурентоспроможності підприємства, як оцінювання конкурентоспроможності за результатами господарської діяльності; факторний підхід до аналізування та оцінювання конкурентоспроможності; врахування характеру впливу на конкурентоспроможність підприємства намірів, стратегічних програм та планів фірми, а також ефективності їх реалізації.

В. Безугла [6, с. 34] оцінювання рівня конкурентоспроможності підприємства пропонує проводити за комплексною методикою, що базується на взаємозв'язку значення потенціалу підприємства та продукції, що воно виготовляє.

С. Мілевський [7, с. 71] умовно поділяє основні підходи до визначення конкурентоспроможності на такі групи, як методи визначення інтегрального показника конкурентоспроможності підприємства з використанням експертних оцінок; методи визначення конкурентного статусу фірми; графічні методи; методи, засновані на синтезі інтегрального показника з набору економічних показників; методи оцінювання конкурентоспроможності підприємства за результатами виробничо-господарської діяльності; методи, засновані на визначенні вартості бізнесу.

Ми поділяємо думку В. Немцова про те, що найбільш прийнятним для визначення рівня конкурентоспроможності підприємств, зокрема аграрних підприємств, є метод бенчмаркінгу, а також вважаємо доцільним доповнити наведену класифікацію цим методом. Перевагами цього методу є врахування двох аспектів діяльності підприємства, а саме зовнішнього (оцінювання позиції підприємства на ринку) та внутрішнього (оцінювання економічних показників діяльності підприємства).

Бенчмаркінг здійснюється за такими параметрами, як частка підприємства на ринку; рентабельність реалізації продукції; рівень продуктивності праці; частка собівартості продукції, що випускається, у доході (виручці) від її реалізації; цінний сегмент, в якому працює підприємство щодо реалізації продукції; рівень використання основних виробничих фондів; конкурентоздатність керівництва; ефективність використання земельних ресурсів. З огляду на те, що кожний з цих показників має різний ступінь важливості для розрахунку рівня конкурентоспроможності підприємства, у розрахунки вводяться коефіцієнти вагомості кожного показника [11].

Таким чином, сьогодні в наукових працях не існує єдиної уніфікованої методики оцінювання конкурентоспроможності. Вченими пропонується одночасно декілька підходів до оцінювання конкурентоспроможності. Кількість методів, що пропонуються застосовувати для визначення рівня конкурентоспроможності, варіюється від двох до дев'яти. Базові методи, що відзначаються науковцями як найбільш значимі та ефективні для оцінювання конкурентоспроможності, наведені на рис. 1.

Відсутність єдиного підходу до визначення рівня конкурентоспроможності зумовила необхідність їх узагальнення (табл. 1).

Слід зазначити, що застосування конкретного методу оцінювання конкурентоспроможності на

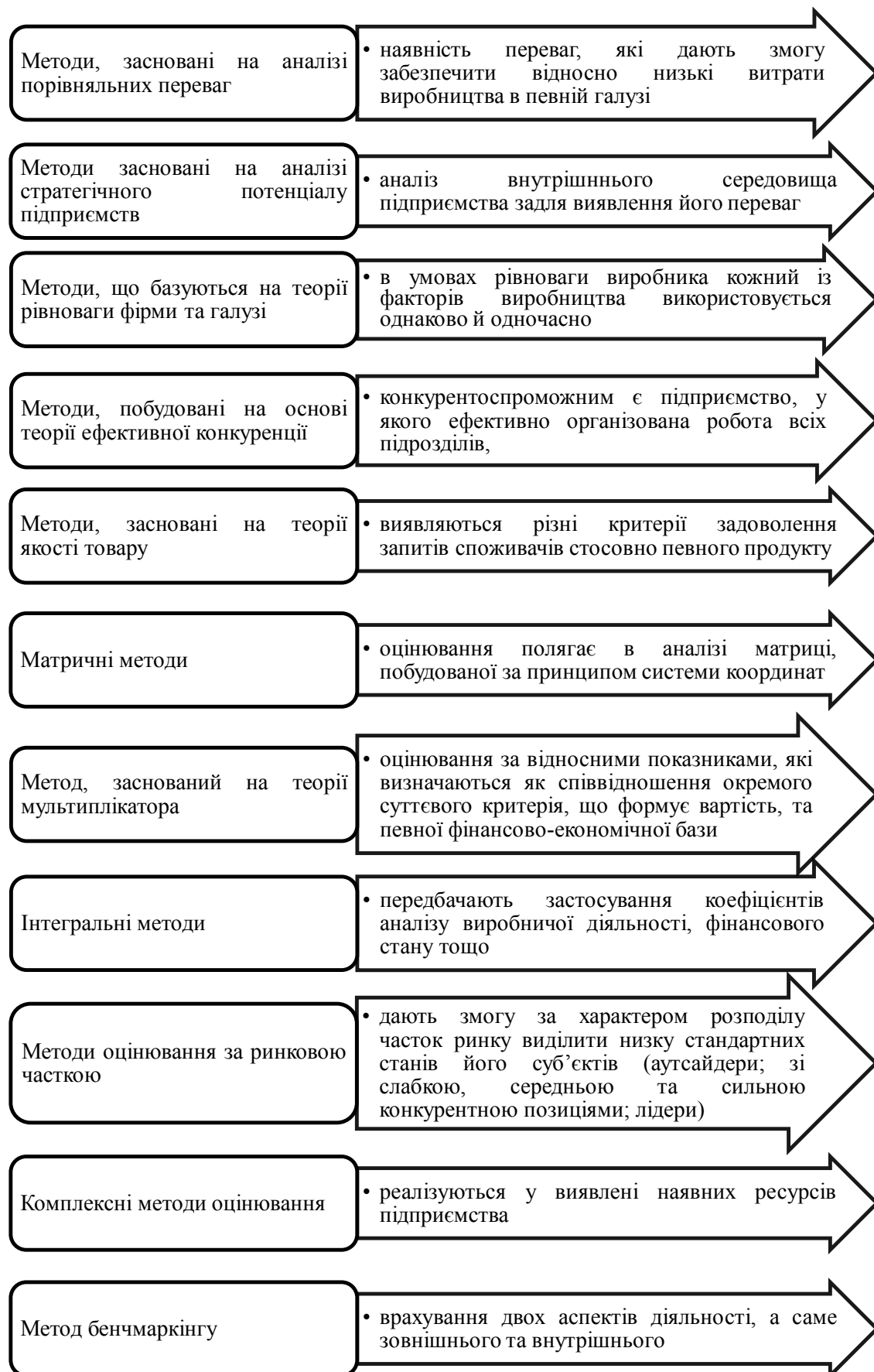

Рис. 1. Базові методи оцінювання конкурентоспроможності

Джерело: розроблено автором за джерелами [8–11]

Класифікація методів оцінювання конкурентоспроможності

№	Класифікаційна ознака	Методи оцінювання
1	Спосіб оцінювання	– кількісні; – якісні
2	Форма представлення результатів	– матричні; – індексні; – графічні; – математичні
3	Показники та змінні, що використовуються під час аналізування	– методи, що оцінюють ринкові позиції; – методи, що оцінюють рівень менеджменту; – методи, що оцінюють фінансово-економічну діяльність
4	Ступінь охоплення аспектів функціонування підприємства	– спеціальні; – комплексні
5	Рівень ухвалення рішення	– стратегічні; – тактичні
6	Напрямок формування інформаційної бази	– критеріальні; – експертні
7	Об'єкт оцінювання	– персоналу; – продукції; – підприємства
8	Мета оцінювання	– конкурентних переваг; – позиціонування у групі; – динаміка позицій поза групою
9	Джерела використовуваної інформації	– експертний; – експериментальний; – документальний; – маркетинговий
10	Стадії життєвого циклу продукції	– передпроектний; – проектний; – готового виробництва; – споживацький
11	Період розрахунку	– прогнозований; – фактичний
12	Номенклатура критеріїв	– однокритеріальний; – двокритеріальний; – багатокритеріальний
13	Спосіб отримання інформації	– внутрішні; – зовнішні; – незалежні
14	Вид показників	– диференційований; – комплексний; – змішаний

Джерело: розроблено автором за [13–20]

практиці залежить від низки чинників. Чинники впливу поділяються на чинники макrorівня (економічні, організаційні та правові, матеріально-технічні (сировинні) та географічні, науково-технічні (інноваційні), технологічні, демографічні, соціальні та соціально-культурні); чинники мезорівня (конкурентоспроможність галузі та регіону, розвиток галузевої та регіональної інфраструктури, наявність природних ресурсів, бар'єри розвитку соціально-економічного характеру, рівень «бар'єрів виходу» з галузі, рівень «бар'єрів входу» в галузь); чинники мікрорівня, серед яких необхідно відзначити такі, як поява нових конкурентів та поведінка наявних, поведінка постачальників, поведінка покупців, наявність товарів-замінників, регіональне управління, інформаційне та кадрове забезпечення [12, с. 132].

Висновки з проведеного дослідження. Аналіз наявних методик оцінювання конкурентоспроможності засвідчив, що запропоновані методи оцінювання різняться за змістом та набором показників і критеріїв. Напрямом подальшого дослідження є ретельна розвідка переваг і недоліків наявних методів оцінювання, результатом якої має стати найбільш оптимальний метод оцінювання конкурентоспроможності, який визначає те, наскільки міцно підприємство утримує свою конкурентну позицію нині, а також резерви підвищення його конкурентоспроможності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Реутов В. Управление конкурентоспособностью : монография. Симферополь : Таврия, 2005. 200 с.

2. Гудзь О. Роль інновацій щодо забезпечення конкурентоспроможності та ефективності підприємства. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства. Економічні науки*. 2015. Вип. 161. С. 3–11.

3. Иванов Ю. Конкурентоспособность предприятия в условиях формирования рыночных отношений. Харьков : РИО ХГЭУ, 1997. 248 с.

4. Жовновач Р. Теоретико-методологічні підходи до оцінки конкурентоспроможності підприємств. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2011. С. 106–113. URL: http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_19_ekon/stat_19/14.pdf (дата звернення: 06.06.2019).

5. Завьялов П. Маркетинг в схемах, рисунках, таблицах. Москва : ИНФРА-М, 2002. 495 с.

6. Безугла В. Конкурентоспроможність та аналіз існуючих методик її оцінки. *Економіка та держава*. 2007. № 11. С. 33–35.

7. Милевский С. Подходы к оценке конкурентоспособности предприятия. *Механизм регулювання економіки*. 2003. № 2. С. 70–72.

8. Иванов Ю. Конкурентоспособность предприятия: оценка, диагностика, стратегия. Харьков : издательство ХНЭУ, 2004. 256 с.

9. Маршалл А. Принципы экономической науки. Москва : Прогресс-Универс, 1993. 414 с.

10. Адамик В. Оцінка конкурентоспроможності підприємства. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2008. № 1. С. 69–78.

11. Немцов В. Стратегічний менеджмент. Київ : Ексоб, 2002. 560 с.

12. Ткачук Г. Обґрунтування впливу чинників продуктивності сільськогосподарського виробництва на конкурентоспроможність малих підприємств агробізнесу Житомирщини. *Наукові праці Національного університету харчових технологій*. 2009. С. 131–134.

13. Должанський І. Конкурентоспроможність підприємства : навчальний посібник. Київ : ЦУЛ, 2006. 384 с.

14. Кухарук А. Класифікація та аналіз методів оцінки конкурентоспроможності промислових підприємств. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2011. № 1. URL : http://www.nbu.gov.ua/e-journals/PSPE/2011_1 (дата звернення: 06.06.2019).

15. Литвинова В. Методы оценки конкурентоспособности: проблемы классификации. *Вісник Дніпропетровського університету*. 2012. Вип. 20. Т. 1. С. 235–240.

16. Левицька А. Методи оцінки конкурентоспроможності підприємства: вітчизняні та закордонні підходи до класифікації. *Механизм регулювання економіки*. 2013. № 4. С. 155–163.

17. Тарнавська Н. Управління конкурентоспроможністю підприємств: теорія, методологія, практика : монографія. Тернопіль : Економічна думка, 2008. 570 с.

18. Дикань В. Методичні підходи до оцінки конкурентоспроможності підприємства. *Вісник економіки транспорту і промисловості. Серія «Економіка»*. 2011. Вип. 36. С. 100–105.

19. Погребняк Д. Методи діагностики конкурентоспроможності підприємства. *Проблеми підвищення*

ефективності інфраструктури. *Збірник наукових праць*. 2011. Вип. 32. С. 45–51.

20. Артеменко Л. Систематизація методів оцінювання конкурентоспроможності підприємства. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка*. 2016. Т. 21. Вип. 7 (1). С. 57–61. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2016_21_7\(1\)_14](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2016_21_7(1)_14) (дата звернення: 06.06.2019).

REFERENCES:

1. Reutov V. (2005) Upravleniye konkurentosposobnost'yu [Competitiveness Management]. Simferopol : Tavria (in Russian).

2. Gudz O. (2015) Rol innovatsiy shchodo zabezpechennya konkurentospromozhnosti ta efektyvnosti pidpryyemstva [The role of inventions in ensuring the competitiveness and efficiency of the enterprise]. *Economic Sciences*. Vol. 161. P. 3–11.

3. Ivanov Yu. (1997) Konkurentosposobnost' predpriyatiya v usloviyakh formirovaniya rynochnykh otnosheniy [Competitiveness of the enterprise in the conditions of formation of market relations]. Kharkov : ED of KhSUE (in Russian).

4. Zhovnovach I. (2011) Teoretyko-metodolohichni pidkhody do otsinky konkurentospromozhnosti pidpryyemstv [Theoretical and methodological approaches to assessing the competitiveness of enterprises]. *Naukovi pratsi Kirovohrads'koho natsional'noho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky* [Scientific works of the Kirovohrad National Technical University. Economic sciences], pp. 106–113. Available at: http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_19_ekon/stat_19/14.pdf (accessed: 06 June 2019).

5. Zavyalov P. (2002) Marketing v skhemakh, risunkakh, tablitsakh [Marketing schemes, figures, tables], Moscow : Infra-M (in Russian).

6. Bezugla V. (2007) Konkurentospromozhnist' ta analiz isnuuyuchykh metodyk yiyi otsinky [Competitiveness and analysis of existing methods of its evaluation]. *Economy and the state*, no. 11, pp. 33–35.

7. Milevsky S. (2003) Podkhody k otsenke konkurentosposobnosti predpriyatiya [Approaches to assessing the competitiveness of the enterprise]. *A mechanism for regulating the economy*, no. 2, pp. 70–72.

8. Ivanov Yu. (2004) Konkurentosposobnost' predpriyatiya: otsenka, diagnostika, strategiya [Enterprise competitiveness: assessment, diagnostics, strategy]. Kharkov : ED of KhSUE (in Russian).

9. Marshall A. (1993) Printsipy ekonomicheskoy nauki [Principles of Economics], Moscow : Progress-Univers (in Russian).

10. Adamik V. (2008) Otsinka konkurentospromozhnosti pidpryyemstva [Assessment of the competitiveness of the enterprise]. *Bulletin of the Ternopil National Economic University*, no. 1, pp. 69–78.

11. Nemtsov V. (2002) Stratehichnyy menedzhment [Strategic management]. Kyiv : Exob (in Ukrainian).

12. Tkachuk G. (2009) Obhruntuvannya vplyvu chynnykiv produktyvnosti sil's'kohospodars'koho vyrobnytstva na konkurentospromozhnist' malykh pidpryyemstv ahrobiznesu Zhytomyrshchyny [Justification of the influence of factors of productivity of agricultural production on the competitiveness of small enterprises of agribusiness of Zhytomyr region]. *Scientific works of NUKHT*, no. 6, pp. 131–134.

13. Dolzhansky I. (2006) Konkurentospromozhnist' pidpryyemstva [Competitiveness of the enterprise]. Kyiv : Tsul (in Ukrainian).

14. Kukharuk A. (2011) Klasyfikatsiya ta analiz metodiv otsinky konkurentospromozhnosti promyslovykh pidpryyemstv [Classification and analysis of methods for assessing the competitiveness of industrial enterprises]. *Problemy systemnoho pidhodu v ekonomitsi* [Problems of a systemic approach in the economy] (electronic journal), vol. 1. Available at: http://www.nbuw.gov.ua/e-journals/PSPE/2011_1 (accessed: 06 June 2019).

15. Litvinova V. (2012) Metody otsenki konkurentosposobnosti: problemy klassifikatsii [Methods for assessing competitiveness: problems of classification]. *Bulletin of Dnipropetrovsk University*, vol. 20, no. 1, pp. 235–240.

16. Levitskaya A. (2013) Metody otsinky konkurentospromozhnosti pidpryyemstva: vitchyznyani ta zakordonni pidkhody do klasyfikatsiyi [Methods of assessing the competitiveness of enterprises: domestic and foreign approaches to classification]. *The mechanism of regulation of the economy*, no. 4, pp. 155–163.

17. Tarnavska N. (2008) Upravlinnya konkurentospromozhnisty pidpryyemstv: teoriya, metodolohiya, praktyka [Enterprise Competitiveness Management: Theory, Methodology, Practice]. Ternopil : Economic Thought (in Ukrainian).

18. Dikan V. (2011) Metodychni pidkhody do otsinky konkurentospromozhnosti pidpryyemstva [Methodological Approaches to Assessing the Competitiveness of an Enterprise]. *Bulletin of the Economy of Transport and Industry*, vol. 36, pp. 100–105.

19. Pogrebnyak D. (2011) Metody diahnostryky konkurentospromozhnosti pidpryyemstva [Methods of Diagnostics of Enterprise Competitiveness]. *Problems of improving the efficiency of the infrastructure*, vol. 32, pp. 45–51.

20. Artemenko L. (2016) Systematyzatsiya metodiv otsinyuvannya konkurentospromozhnosti pidpryyemstva [Systematization of methods for assessing the competitiveness of an enterprise]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Economics* [Herald of the Odessa National University. Series: Economics], vol. 21, no. 7 (1). Available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2016_21_7\(1\)_14](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2016_21_7(1)_14) (accessed: 06 June 2019).